

ISOT KÖNNIT ILMAJOELTA II, artikkeli Uusi Kuvalehti 6/1957 sivut 12-13, kuvat erikseen

Könnit seurasivat valppaasti ja suurpiirteisesti aikaansa; monet tosiseikat ja kertomukset osoittavat sen yhtäpitävästi. Jo 1700 –luvun lopulla oli Ranskasta kuuluisalta kellotehtailija Gay Hort du Roylta hankittu ”kultainen lyöpä pintelikello” omien taskukellojen malliksi, Ala-Könnin Juha-mestarin jäämistössä v. 1865 mainitaan kaksi englantilaista hopeakuorista taskukelloa ja yksi ruotsalainen, todennäköisesti aikanaan malliksi hankittuja nekin. Tukholmasta tilattiin taskukellojen hopeiset kuoret ja emaljoidut nimellä varustetut numerotaulut. Myös Ilmajoen kirkon lehterikello viittaa siihen, että malli on otettu kauempaa, Tukholmasta asti.

Könnit matkustelivatkin enemmän kuin tavalliset talonisännät. Mestareilla oli usein kotimaassa ”pitkällinen reisu - ylös panemahan yhtä uutta - torni Uuria” ja sen lisäksi he tekivät matkoja Tukholmaan. Itsepintaisesti kerrotaan myös Pietarin matkoista, jopa sinne rakennetuista tornikelloista. Pitkillä matkoillaan Könnit katselivat avoimin silmin sellaistaakin, mikä ei varsinaisesti liittynyt heidän omaan alaansa. Niinpä Yli-Könnin Juha –mestari sieppasi - erään kertomuksen mukaan Tukholmassa, toisen Vaasassa, kolmannen ja todennäköisimmän mukaan ollessaan asentamassa tornikelloa kutomatehtaaseen - mallin 48-niitisiin kangaspuihin, jotka vieläkin ovat Ilmajoen museossa. Nämä ”vanhan Fiian kangaspuut” paukkuivat aikoinaan Yli-Könnin tuvassa ja kertoman mukaan mestari itse opetti emännän ja tyttäret niillä kutomaan.

Könnien tekninen etevyys ja kätevyys ulottuikin emäntien arkisiin askareisiin liittyvistä pikku keksinnöistä - tallessa on automaattinen kynttilänsammuttaja ja pöydän reunaan kiinnitettävä ompeluseinänpidin - nerokkaaseen puoliautomaattiseen kellojen rattaanhammastuskoneeseen, keervärkkiin, tai mylly- ja sahalaitosten koneistojen valmistamiseen saakka. Mm. Ähtärin Inhajoelle tilattiin osa sahan koneistosta Könniltä, Jaakko Ala-Könni toimi myös myllyjen rakennusmestarina, ja sellaisiinkin vaativiin tehtäviin käytettiin mestareitten rakentajataitoa kuin kokonaisten kirkkorakennusten ja tapuleitten kohottamiseen; Juha Yli-Könni nosti mm. kotipitäjänsä kirkkoa kymmenen korttelia.

Könnin mestareilla oli oppilaita, omasta maakunnasta ja kauempaa. Maakunnan miehistä muistettakoon tässä härmäläinen Kustaa Malander, ilmajokelainen Antti Kirkonkoko, vähäkyröläinen Mikko Härö, isokyröläinen Kullberg. Oppilaita oli paljon 1850- ja 1860 –luvuilla Juha Ala-Könnillä, tehdasmaisen kellojen tuotannon varsinaisella kehittäjällä. Monet tulivat taitaviksi ammatissaan, viipyivät talossa varsinaisen - todennäköisesti kolmivuotisen - oppiajan päätyttyäkin niin kuin nurmolainen Jaakko Ojala tai Juha Yli-Könnin kuuluisin oppilas Carl Oscar Glasberg, joka mestarin kuoleman jälkeen jatkoi työtään Yli-Könnillä muutaman vuoden. Hän teki tornikellot mm. Vaasan hovioikeuteen ja Orisbergin ruukille; v. 1938 Tukholmassa Bukowskin huutokaupassa myytiin harvinaisuutena hänen tekemänsä kaappikello, jossa oli jakarandainen kullatuin pronssikiekuroin koristettu kaappi ja numerotaulussa myös viikon- ja kuukaudenpäivien osoitin. Kuuluisa Könnin oppilas oli myös Mikko Hirvisalo, josta kerrotaan: ”Omatekoisilla työkaluillaan hän tekee esim. sahalaitoksen raameja, pihtiä, harppia y.m., korjaa ompelu- ja meijerikoneita j.n.e. Kelloja valmistaa hän useammanlaatuisia, seinäkelloja ja taskukelloja, joihin hän on itse keksinyt sisustan - Kaikki työ on käsintehtyä ja kellon sisustassa n.s. triivit karastua terästä”.

Könnin omien monitaitoisten poikien ja oppilaitten välityksellä kellojenteko- ja vaskenvalamistaito levisivät maakunnan moniin pitäjiin. - kellojen osat näet valmistettiin suurimmaksi osaksi valamalla, ja tehtiinpä sellaisiakin vaativia valutoita kuin kirkkojen kynttiläkruunuja. Yli-Könnin pojista Esaias Juhonpoika muutti Seinäjoelle, Ala-Könnin lisäksi Jaakonpoika Jalasjärven Jokipiisiin. Kummatkin olivat taitavia kellomestareita ja sen lisäksi erinomaisia maanviljelijöitä - Esa Heikkilän kerrotaan olleen Östernmyran ruukinpatruuna

Wasastjernan pahimpia ”vastapelureita”, yhden niistä harvoista, joka ei myynyt patruunalle tuumaakaan maistaan. Samaisen Heikkilän mestarin tiedetään valmistaneen verstasmaisesti myös ajopelejä, vaunuja ja keisejä, joiden niidenkin mallit näyttävät eräiden lähteiden mukaan olevan Könniltä peräisin. - Tohtori Aulis Ojajärvi on osoittanut könniläistä perua olevaa vaskenvalantaa harjoitetun Nurmossa aivan viime aikoihin asti; Isokyröön muuttaneen Glasbergin vaikutuksesta siellä syntyi paloruisku- ja pumpputeollisuutta.

Tämä ei erityisemmin ihmetytä, tämä, että Könniltä levisivät näin moninaiset sepän- ja valurintaidot, mutta näyttävätpä eräät puutyön mallitkin olevan sieltä lähtöisin. Ilmajoen ympäristöön ja Könnin oppilaitten vaikutusalueille on levinyt kellokaappimalli, joka ratkaisevasti poikkeaa muista. Könniläinen kellokaappi on pitkä, hoikkalinjainen, sen jalusta- ja keskiosa kaartuvat loivasti, ja juuri tässä venyneessä pitkässä muodossaan se poikkeaa esimerkiksi Keski-Pohjanmaalla tavallisesta pyöreälinjaisesta tyylistä, niin kuin myös siinä, että könniläiseen kellokaappiin eivät kuulu Keski-Pohjanmaan kellokaapille tunnusomaiset heleät ja iloiset kukkamaalaukset. Könninkellot ovat tavallisesti ruskealla ootrattuja (ådra = maalata puun syitä jäljitellen); maalari on halunnut värien avulla jäljitellä jotakin jaloa puulajia, esimerkiksi tammea tai jakarandaa.

Könniläisen kellokaapin malli on ajalta, jolloin mestarit saattoivat tehdä niitä puhdetöinä itsekkin. Vanhin tietämäni kaarevakaappinen kello on Jaakko Könnin tekemä 1796, ja sen upean kaapin voi mainiosti kuvitella silloin 22 –vuotiaan nuorukaisen taidonnäytteeksi. Kellokaappien tekijät ovat myöhemmin ottaneet mallia mestareilta, siitä puhuu esimerkiksi Kansallismuseon könniläisen harjaleikkaus, jonka malli on siepattu Juha Yli-Könnin lehterikellosta.

Könniläisessä kellokaapissa tämän päivän katselija ihailee ennen muuta sen ylhäisen pidättyvästi kaartuvia linjoja, muodon sopusuhtaisuutta ja koristelun pelkistynyttä yksinkertaisuutta, sanalla sanoen: veistäjän erinomaista muodon tajua - piirre, joka on tyyppillinen suomalaisen kansanmestarin parhaille aikaansaannoksille. Usein saa ihmetellä taitavuutta, millä veistäjä on suoriutunut harjan sulkamaisten lehtiryhmien ja niihin joskus liittyvien ruusunkukkien veistämisestä - mutta nämä kellokaapithan ovatkin ajalta, jolloin renkikään ei saanut täyttä palkkaa ellei osannut tehdä niitä talossa tarpeellisia tavaroita ”mitä kirveellä, hööllällä ja veitsellä veistetään”.

Tavallista näkevämpää silmää ja varmempaa kättä on kysynyt tekijältään myös Suupohjan pitäjissä tavallinen ”fatikaappi”, jonka linjoissa ja sulkamaisten lehtien käsittelytavassa on sukulaisuutta könniläisten kellokaappien kanssa. Appelgrenin mukaan Könnillä olikin erityinen puusepänverstaas, missä kellokaappien lisäksi valmistettiin tavallisiakin kaappeja. Tuotannon tehdasmaistuesssa kaappien valmistus - niin kellokaappien kuin muittenkin - siirtyi erityisille puusepille, joita oli omassa pitäjässä ja kauempanakin, jopa Keski-Pohjanmaalla. Könnin pitkälle viety työnjako ulottui tavallisiinkin kaappeihin: Ujasten nikkarinverstaassa esimerkiksi tehtiin kaapit Könnille, Könnillä niihin tarvittavat lukot ja muut metalliosat. Samoin tehtiin Könnillä kärryjen ja keisien rautaosat, puutyöt muualla.

Ennättivätkö sitten näin monitaitoiset ja –toimiset mestarit ja ”vapriköörit” ollenkaan viljelyksiään ajattelemaan? Kun ”Pitäjän Pyssy-Seppä” Jacob Strand (Könni) v. 1757 osti Königsbäckin uudistilan, jonka kokonaispinta-ala oli 624 tynnyrialaa, oli se tosiasialisesti autio, ”pellot kuohumaata, laihaa hiekkaa - heikkoa savimaata, niityt paljolti alavia, saraa ja kortetta kasvavia”. Kun talo 1816 jaettiin, kokonaispinta-ala oli noussut lähes kaksinkertaiseksi ja viljelyspinta-ala 6,5 –kertaiseksi. Voimaperäisestä pellonraivauksesta lienevät syntyneet tarinat Könnin kuokkamiehestä - sen verran pohjaakin on näille tarinoille, että Könnillä kerrotaan olleen hevöskäyttöinen liekojen nostokone.

Tunnustukseksi myös maataloudellisista ansioistaan veljekset Juha ja Jaakko saivat Suomen Talousseuran hopeamitalit. Kun Juha Ala-Könni kuoli 1865, häneltä jäi 11 hevosta, 40 nautaa ja, vaikka oli keskikesä, talon aitassa oli rukiita 74 hehtolitraa. ”Rukihiseen” talonpitoon liittyi muuan Könnien harjoittaman liiketoiminnan muoto - nykypolven ihmisiä ehkä ihmetyttävä, mutta aikanaan täysin luonnollinen, korkeintaan kateutta herättänyt melkein tehdasmainen ”Könnin viinan” valmistus.

Könnien rikkaudesta kertoo paljon puhuvasti talojen arvoesineitten runsaus. Niinpä Juha Yli-Könnin jäämistön huutokaupassa 1861 myytiin 15 kultasormusta ja 46 hopealusikkaa - ja jäi niitä vielä taloonkin. Juha Ala-Könnin kuolinpesä taas sisälsi kaiken muun ohella saatavia 117 velalliselta summan, joka oli lähes viisi kertaa hänen tilansa arvo.

Tekivät mitä tahtoivat ja osasivat mihin ryhtyivät - vaikka pankkiireista tarpeen tullen kävivät nämä isot Könnit Ilmajoelta.

VIENA RITVANEN